

Mártonfi Lajos – egy szilágysomlyói származású tudós tanár³

MÁRTONFI Lajos (*I. ábra*) 1857. május 21-én született Szilágysomlyón, egy tehetős örmény család fiaként. Elemi iskolai tanulmányait szülővárosában, a gimnázium alsó tagozatát a zilahi, a felsőt a kolozsvári Református Főgimnáziumban végezte 1876-ban [2]. Ezt követően, a Kolozsvári Tudományegyetem hallgatója lett. Tanárai közt találjuk KANITZ Ágost, FABINYI Rudolf, ENTZ Géza és KOCH Antal nevét. Főleg az utóbbi kettő volt nagy hatással a már középiskolában a természettudományok iránt elkötelezett ifjú MÁRTONFIRA. Ez a hatás érződik egész későbbi tudományos munkásságán. Mégis, egyes életrajzírók állítása szerint, BRASSAI Sámuel tanácsára kezdett el foglalkozni a foraminiferák őslénytanával [7]. Ezt nem látjuk bizonyítottnak, sőt valószínűnek sem, hiszen nemcsak diákkorában, hanem egész élete folyamán rendkívül jó és szoros kapcsolatban állt KOCH Antallal, aki végig támogatta, kölcsönösen látogatták egymást. 1878/79-ben gyakornokként dolgozott KOCH Antal mellett [11]. Utóbb, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kötelékében, a nyári szünidőkre, kutatói munkát biztosított számára. Még akkor is, amikor a mester már a Budapesti Pázmány Péter Tudomány-egyetemre távozott, a szamosújvári artézi kút ügyében, az egykori tanítvány hozzá folyamodott, s KOCH le is utazott az örmény metropoliszba, szakértői véleményt mondani a kérdésben [19]. Ugyanakkor, a BRASSAIVAL állítólagosan fenntartott kapcsolatának egyéb nyomát nem találni.



I. ábra. MÁRTONFI Lajos arcképe

1879-ben egyetemi pályadíjat nyert dolgozata, mint második közleménye jelent meg. 1880-ban, *Őslénytani tanulmányok a foraminiférákról* című dolgozatával avatták doktorrá. Tanárvizsgáját, már működése alatt 1882-ben tette le.

Bár korában – épp úgy mint ma – igen nehéz volt tanárként, saját szakmában elhelyezkedni, örmény kapcsolatai és a szerencse révén, még végzése évében, a nagy múltú szamosújvári Örmény Katolikus Algimnázium természetrajz–földrajz tanára lett, igaz, eleinte nemcsak szakmája szerinti órákat tartott, de történelmet, német nyelvet, szépírást, sőt testnevelést is oktatott. (Zárójelben: itt tanítványai

³ Ez a cikk javított és (MÁRTONFI irodalmi munkásságával) bővített változata a 2014. június 26–29. között Szilágysomlyón tartott *VII. Tudomány- és Technikatörténeti Konferencián* bemutatott – és a konferenciakötetben kiadott – előadásnak. Ebben a formában került bemutatásra a *XX. Partiumi Honismereti Konferencián*; így megjelent a *Partium* folyóirat legutóbbi (XX/1.) számában. Mivel mindkét forrás nehezen elérhető, beleegyeztem GÉCZI Róbert megtszítelő felkérésének, hogy a világhálón olvasható *Geográfus Hírlevél*ben ismételtelen leközölje.

közt volt 1886–1890 között, a híres román botanikus, Iuliu PRODAN, kinek életrajzírói kiemelik MARTONFI hatását pályaválasztásában, s azt is elmondják, hogy később is, jó baráti kapcsolatban voltak.)

Fizetése nyomorú volt. Többször megpróbált állást változtatni, nem utolsó sorban kutatói ambíciói megvalósítása végett is. Szegénysége, időbeni túlterheltsége (heti akár 28–30 órát is tanított) mellett, a kutatásról nem mondott le. Rendkívüli rendszerességgel és kitartással dolgozott, amint már láttuk, ezt KOCH Antal is nagyra értékelte, munkájában ösztökélte, segítette. Távollétében – gyakorlatilag minden alkalommal –, KOCH Antal mutatta be MÁRTONFI Lajos dolgozatait az Erdélyi Múzeum-Egyesület felolvasóülésein (például 1890. október 31-én [16], 1891. február 27-én [17], vagy 1892. december 16-án [18]). Gyakran jártak együtt földtani felvételeken Erdély tájait (például 1891-ben [5], [10], vagy 1892-ben [6]), de rögtön a helyszínen termelt MÁRTONFI akkor is, mikor KOCH a mócsi meteorithullás darabjait gyűjtötte [4].

Széles körben bekapcsolódott kora tudományos társaságaiba, még diákként (1879) lett az Erdélyi Múzeum-Egyesület [15], és a Magyarhoni Földtani Társulat tagja – éppen KOCH Antal javaslata alapján [14]. De tagja volt a Magyarországi Kárpát-Egyesületnek, majd az Erdélyi Kárpát-Egyesületnek és a Magyar Nemzeti Pedagógiai Egyesületnek is. Amikor 1904. október 22-én megalakult az Örmény Múzeum-Egyesület, ő biztosította az új főgimnáziumi épületben az alakuló ülésnek a helyét, melyen természetesen jelen volt.

Közben, 1893-ban megnősült, felesége MERZA Gabriella, szintén örmény család sarja, aki férjét négy gyermekkel örvendeztette meg. MÁRTONFIT kevés idővel házasságát követően, a szamosújvári örmény algimnáziumból állami főgimnáziummá alakított iskola igazgatójává nevezték ki, 1894-ben ideiglenesen, majd 1895 augusztusában megerősítették állásában. Ez, anyagi szempontból előnyt jelentett, hiszen, a városka egyik legjobb keresetű embere lett (e tekintetben, halála előtt egy évvel a 21. volt a városka rangsorában [21]), ám ez a feladat annyira lekötötte, hogy a továbbiakban tudománnyal nem volt ideje foglalkozni. (Az ő igazgatósága alatt épült fel a Főgimnázium új, ALPÁR Ignác műépítész által tervezett épülete.) Elképzelhető, hogy mentora, KOCH Antal távozása 1895-ben a kolozsvári egyetemről a budapestire, szintén negatívan hatott MÁRTONFI tudományos tevékenysége folytatásában.

Életrőjja [2] sejteti, hogy utolsó éveiben, éppen volt tanítványai részéről érte övön aluli támadás, holott emberségéhez kétség nem fért. Ennek nyomaira bukkantam a helyi sajtóban [20], amikor érezhetően támadó kérdéseket tettek fel neki. Ezek a támadások felőrölték egészségét, rohamosan elhatalmasodott a titkos (véltetően rákos) betegsége, és úgyszólván búcsú nélkül távozott 1908. december 20-án, egy kétségbe esett özvegyet és négy kiskorú árvát hagyva maga mögött. (Legnagyobb fia végül egy élő emlékeztető, nagyra becsült, neves orvos lett Szilágysomlyón [13]).

Hátrahagyott tudományos munkássága – vidéki tanárhoz mérten – meglepően gazdag, sokoldalú. Bár zöme földtani (elsősorban őslénytani) fogantatású, de vannak állattani irányultságú, sőt botanikai, földrajzi, történelmi dolgozatai is. Természetesen, az iskolaüggyel kapcsolatos írásai is jelentősek.

Végül, lássuk, hogyan viszonyult szülővárosához.

Csak tudomásom van arról, hogy szülővárosában is közölt tudománynpszerűsítő és publicisztikai írásokat (például, *Madárvonulás Szilágy-Somlyó felett* címen, GEMMA álnéven, a *Szilágy-Somlyó*, 1885. április 9-i számában), de még nem tudtam átnézni Szilágysomlyó korabeli sajtóját, így az még adósságom.

Szamosújvári tanárként, csereprogramot kezdeményezett az iskolák természettudományi gyűjteményei közt, melynek keretében a szilágysomlyói minorita gimnáziumának természettudományi múzeumi gyűjteménye gazdagításához ily módon is hozzájárult [12].

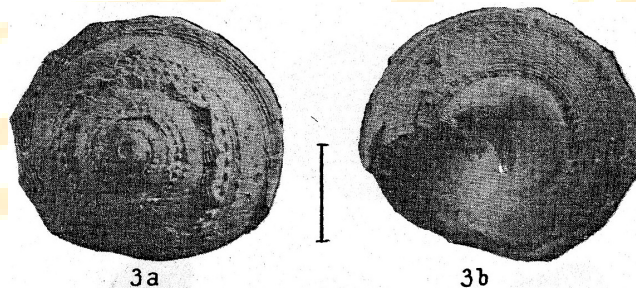
Kiemelkedő értékű azonban az a tanulmánya, melyben [8] Szilágysomlyó területén, az általa begyűjtött „mediterrán”, vagyis badeni kövületeket feldolgozta. Több helyről gyűjtött, de ezek ma már nem fellelhetők, beépültek, holott az általa közölt faunalista a szakirodalomban egy kiemelkedően jelentős rétegtani bizonyítékká vált az Erdélyi-szigethegységtől nyugatra fekvő neogén képződmények biosztratigráfiájában. Ebben a dolgozatában elsőként jelzett középsőmiocén üledékeket a környékről. Sajnos, közleményében a kövületeket részletesen nem írta le, nem ábrázolta őket. Nyolc badeni és egy szarmata feltárásból gyűjtött anyaga az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményébe került, ami tudvalevőleg az egyetem kezelésében volt. Ott viszont, Eugen NICORICI eufemikus megfogalmazásában *a kolozsvári egyetem Földtan tanszékén, az elmúlt [akkor] majdnem 100 év alatt nem a legszerencsésebb feltételek mellett őrződött. A sok költöztetésnek betudhatóan, az alakok [ez nem példány-, hanem fajszámot jelent] egy része elveszett, vagy elkeveredett* [10]. Így, amikor az említett szerző a gyűjtemény fontosságát felismerte, az 1970-es években, a MÁRTONFI által felsorolt 130 fajból már csak 60-at (összesen 246 példányt) tudott azonosítani, 70 faj példányai szórén-szálán eltűntek. Ezt a meglelt 60 fajt azonban újrarahatározta. Nagyon tanulságos számunkra az eredménye, mely MÁRTONFI munkásságát minősíti – magas fokon! A fajokat, döntő többségükben, az akkor még diák (!) MÁRTONFI 20. századi

igényességgel is, helytállón határozta meg. Aki valamit is ért az őslénytanhoz, az pontosan tudja, hogy mit jelent az, hogy nyolc faj kivételével (nem ellenőriztem, de azok közt is lehetnek olyanok, melyek utóbb szinonimába estek, ezért szerepelnek ma más néven), faji szinten jól határozta meg a megőrződött alakokat. NICORICI [10], az újrahataozással annyit tudott pontosítani, hogy tizenöt alak esetében alfaji szintig továbbment (a 19. században ilyesmi fel sem vetődött), és egy esetében az alfajt újnak találta, ami alapján leírta azt, *Astraea (Ormastralium) carinata silvanica* NICORICI 1978 néven (2. ábra). Nagyon fájdalmas, hogy a revideált fajok közt egyetlen foraminifera sincs (nem őrződtek meg), mert azok megfelelősége fényt vetne arra, hogy azon a területen, melyiken őslénytani munkássága zömét hátrahagyta, milyen hitelességgel bírnak a faunalistái. Azért, közvetve erre is van egy utalás NICORICI említett revíziójában. Ugyanis, néhány csiga meg kagyló őrizte a befoglaló kőzet maradványait, azokat NICORICI összegyűjtötte, a mikroszkopikus elemeket kimosta és feldolgozta, azaz meghatározta a foraminiferákat, arra a következtetésre jutva, hogy ezekből: *egy hasonló foraminifera-társulást határoztam meg*.

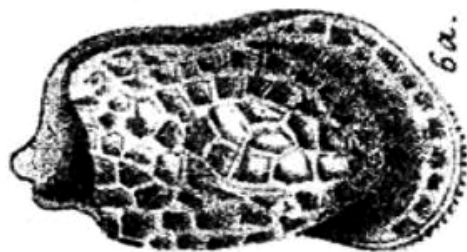
Úgy érezzük, méltó lett volna NICORICINAK az új kövült badeni csiga-alfajt MÁRTONFI nevére keresztelni, nem tette. Jogában állt a választás. Vigasztaljon minket az, hogy HÉJJAS Imre, egy másik KOCH Antal-tanítvány, 1894-ben róla nevezett el egy kagylósrákot [3] (3. ábra), mely ma is érvényben van, *Leguminocythereis martonfii* (HÉJJAS 1894) néven [1]. Ennek holotípusát éppen MÁRTONFI gyűjtötte be Szilágysomlyón.

MÁRTONFI Lajos örmény tartásához tartozik, hogy kevés, de jelentős, igényes és tartalmas tanulmányt közölt nemzete történetével kapcsolatban (lásd a csatolt MÁRTONFI Lajos irodalmi munkásságában).

2014. februárjában, a Kolozsvárt székelő magyar tudományos intézmények közös rendezésében (együtt az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társasággal) Emlékkonferenciát rendezett MÁRTONFI Lajos tiszteletére.



2. ábra. *Astraea (Ormastralium) carinata silvanica* NICORICI 1978 [10]



3. ábra. *Leguminocythereis martonfii* (HÉJJAS 1894) [3] (60 x nagyítás)

Irodalom:

1. BRESTENSKÁ, Edita, JIŘÍČEK, Rudolf 1978: Ostracoden des Badenien der Zentralen Paratethys, in: SENEŠ, Jan [red.]: *Chronostratigraphie und Neostatotypen. Miozän der Zentralen Paratethys VI: M₄ Badenien*, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, 405–439, Bratislava.
2. F. J. [FECZKÓ János] 1909: Dr. Mártonfi Lajos 1857. V. 21.—1908. XII. 20., *A szamosújvári m. kir. állami főgimnázium értesítője*, **15.** (1908/909), 3–16, Szamosújvár.
3. HÉJJAS Imre 1894: Új adatok Erdély fossil Ostracoda-faunájához, *Értesítő az Erdélyi Múzeum-egylet Orvos-Természettudományi Szakosztályából, II. Természettudományi Szak*, **XIX(XVI)/I.** 35–68, Kolozsvár.

4. KOCH Antal 1885: Az erdélyi országos muzeum meteoritgyűjteményének jegyzéke, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, X(VII)/I.* 70–75, Kolozsvár.
5. KOCH Antal 1892: Földtani észleletek az erdélyi medence különböző pontjain, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVII(XIV)/I.* 65–78, Kolozsvár.
6. KOCH Antal 1893: Az Erdélyi Múzeum-Egylet 1893. május 10-ikén tartott közgyűléséből. Jelentések I. Az ásvány-földtani osztályról, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVIII(XV)/II.* 166–168, Kolozsvár.
7. MAJOR Miklós 1997: Mártonfi Lajos (1857–1908), *Erdélyi Gyopár, VII/5.* ..., Kolozsvár.
8. MÁRTONFI Lajos 1879: Adatok a sz.-somlyói Neogen képletek ismeretéhez, különös tekintettel a kövülethordó rétegekre, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, IV(I)/III.* 175–196, Kolozsvár.
9. MÁRTONFI Lajos 1892: Kirándulás a Ciblesre az ilosvai patak völgyén, *Erdély, I/III.* 139–146, Kolozsvár.
10. NICORICI, Eugen 1978: Contribuții la cunoașterea faunei Badeniene de la Șimleul silvaniei. Revizuirea faunei din colecția L. Mártonfi (1879), *Dări de seamă ale ședințelor Institutului de Geologie și Geofizică, Paleontologie, LXIV/3.* (1976–1977), 251–264, București.
11. PAPP Károly 1909: A geológia halottai 1908-ban. Mártonfi Lajos dr., *Földtani közlöny, XXXVIII/11–12.* (1908), 692, Budapest.
12. PRIPON, Emanoil 2008: *Achivements and museografical prospects to Șimleul Silvaniei*, *Lucre de doctorat (Coordonator științific: Eva MĂRZA)*, 206 o. Alba Iulia.
13. VERESS István 2002: Megemlékezés dr. Mártonfi Istvánról (1895–1965), *Orvostudományi Értesítő, 74.* 379–380, Marosvásárhely.
14. *** 1880: A magyarhoni földtani társulat szaküléseinek jegyzőkönyvi kivonatai. V. 1880. évi május hó 5-én, *Földtani értesítő, I/5.* 108, Budapest.
15. *** 1886: Az erdélyi muzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztálya tagjainak névsora 1885-ben, *Orvos-természet-tudományi értesítő II. Természettudományi szak XI(VIII)/I.* 89–94, Kolozsvár.
16. *** 1890: Jegyzőkönyvi kivonat a tartott szakülésekről, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XV(XII)/III.* 335, Kolozsvár.
17. *** 1891: Jegyzőkönyvi kivonatok a megtartott természettudományi szakülésekről, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVI(XIII)/I.* 74, Kolozsvár.
18. *** 1893: Jegyzőkönyvi kivonatok az 1892. év folyamán megtartott természettudományi szakülésekről, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVII(XV)/III.* 374, Kolozsvár.
19. *** 1904: A Fúrott kutak, *Szamosújvári közlöny, II/36.* (1904. szeptember 4.), 2, Szamosújvár.
20. *** 1907: Gimnázium, *Szamosújvári közlöny, V/45.* (1907. november 6.), 1–6, Szamosújvár.
21. *** 1907: Szamosújvár legnagyobb adót fizetőinek névsora, *Szamosújvár és vidéke, I/49.* (1907. november 30.), 4, Szamosújvár.

MÁRTONFI Lajos irodalmi munkássága

FECZKÓ János [1909] és mások adatainak ellenőrzésével, alapos kiegészítésével, összeállítva

Természettudományi szakirodalom:

- 1879: Új adatok Rodna ásványainak jegyzékéhez, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, IV(I)/II.* 78–85, Kolozsvár. [Ismertette: S. S. (SCHMIDT Sándor) 1879: *Földtani közlöny*, IX/9–12. 420–421, Budapest.]
- 1879: Adatok a sz.-somlyói Neogen képletek ismeretéhez, különös tekintettel a kövülethordó rétegekre, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, IV(I)/III.* 175–196, Kolozsvár.
- 1879: Előleges jelentés a múlt nyáron az erdélyi muzeum-egylet választmányának megbízásában tett ásvány-földtani kirándulások eredményeiről, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, IV(I)/III.* 207–208, Kolozsvár.
- 1880: *Őslénytani tanulmányok a foraminiferákról*, Tudori értekezés, 37 o. Stein nyomda, Kolozsvár.
1880. A kolozsvár-vidéki harmadkori rétegek foraminiferái. *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, V(II)/I.* 5–24, Kolozsvár.
- 1880: Pótlás Rodna ásványainak jegyzékéhez, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, V(II)/I.* 81–82, Kolozsvár. [Ismertette: S. S. (SCHMIDT Sándor) 1880: *Földtani értesítő*, I/6. 122, Budapest.]
- 1880: Ásvány-földtani kirándulás Erdély északnyugoti szegletébe, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, V(II)/I.* 105–116, Kolozsvár.
- 1880: *A foraminiferák rendszertanának történelmi vázlata*, [Önálló kötetben. Eddig csak KÁDÁR József és TAGÁNYI Károly: *Szolnok-Doboka vármegye monographiájában* találtam erre utalást, azonosítani nem tudtam.]

- 1881: A foraminiferák szerepe a föld fejlődéstörténetében, *A Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium tudósiványa*, V.(1880/1), 3–17, Szamosújvártt.
- 1882: Ásvány-földtani kirándulás a Sebes-Körös völgyében, *Orvos-természet-tudományi értesítő II. Természettudományi szak VII(IV)/II.* 105–112, Kolozsvár. [Ismertette: Dr. SZT. (SZTERÉNYI Húgó) 1883: *Földtani közlöny*, XIII/4–6. 198, Budapest.]
- 1882: Sirályok és hattyúk az erdélyi részben, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak VII(IV)/II.* 159–160, Kolozsvár.
- 1882: Jelentés a mezőségen tett földtani kirándulásokról, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak VIII(IV)/III.* 265–270, Kolozsvár. [Ismertette: Dr. SZT. (SZTERÉNYI Húgó) 1883: *Földtani közlöny*, XIII/4–6. 198, Budapest.]
- 1883: Spalax typhlus, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak, IX(VI)/I.* 76–77, Kolozsvár.
- 1884: A szamosújvári sétatéri tó faunájáról, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak IX(VI)/I.* 80–84, Kolozsvár.
- 1886: Adatok a bujturi mediterrán homok Foraminifera faunájához, *Orvos-természet-tudományi értesítő II. Természettudományi szak XI(VIII)/I.* 94–96, Kolozsvár. [Ismertette: FRANZENAU Ágoston: *Földtani közlöny*, XVI/7–9. 252, Budapest.]
- 1888: Az adulárnak egy új előfordulása a sz./somlyói Magurán, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak XIII(X)/III.* 101–102, Kolozsvár. [Ismertette: SCHMIDT Sándor 1890: *Földtani közlöny*, XX/4. 196, Budapest.]
- 1888: Három érdekes kopoltyuslábu rák a szamosújvári faunából, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak XIII(X)/III.* 253–260, Kolozsvár. [Újra kiadva 1889: *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium tudósítványa*, XIV. (1888/89) 3–12, Szamosújvártt.]
- 1890: Anthracotherium magnum Cuv. Kis-Krisztolcra, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XV(XII)/III.* 317–324, Kolozsvár. [Ismertette: FRANZENAU Ágoston 1892: *Földtani közlöny*, XXII/7–8. 266, Budapest.]
- 1891: Földtani viszonyok és történelem előtti idők nyomai a mezőségen, *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVI(XIII)/II.* 149–158, Kolozsvár.
- 1893: Egy pár szó az erdélyi „Mezőség” fogalmának és határ-vonalainak tisztázásához, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium értesítője, XVII.* (1892/93) 3–14, Szamosújvártt. [Ismertette: CHAMBLY 1892: *Erdély*, 9. 315, Kolozsvár.] [Újra megjelent 1894: *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Brassóban tartott Vándorgyűlésének Munkálatai, XXVI.* (1892) 481–487, Budapest; valamint 1896: *Szamosújvár, I/1,2.* 1–2, 1–2, Szamosújvár.]
- 1893: Adatok Bujtur fossil faunájához (Jelentés az erdélyi múzeum-egylet meg-bizásából 1892. év nyarán végzett földtani kirándulás eredményeiről), *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVII(XV)/II.* 141–158, Kolozsvár. [Ismertette: FRANZENAU Ágoston: *Földtani közlöny*, XXVIII/1–4. 122–123, Budapest.]
- 1893: Adatok az erdélyi medence ásvány-földtani ismeretéhez (I. Oláhláposbánya; II. Macskamező; III. A bábai szoros; IV. Mezőség), *Orvos-Természettudományi Értesítő II. Természettudományi Szak, XVII(XV)/III.* 349–358, Kolozsvár. [Ismertette: SCHMIDT Sándor: *Földtani közlöny*, XXV/4–5. 132, Budapest.]

Történelem, kultúrtörténet:

- 1886: A szamosújvári Társalkodó Egyletnek vázlatos története, [1885 okt. 4-én, mint jegyző], Szamosújvár. [Nem tudtam beazonosítani, csak a könyvészet alapján vettem be.]
- 1887: A tifliszi örmények, *Armenia, I/12.* 223–224, Szamosújvár.
- 1897: A tifliszi és általában a keleti örményekről, *Armenia, XI/7.* 369–375, Szamosújvár.

Tudományok könyvismertetés:

- 1883: Magyarország ásványai különös tekintettel a termőhelyek megállapítására. Írta Tóth Mike, Jézus társaságának tagja s főgymáziumi tanár. Budapest 1883. Nyomtatott a „Hunyadi Mátyás” intézetben, *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak, IX(V)/I.* 67–76, Kolozsvár.
- 1886: Erdély ásványainak kritikai átnézete. Könyvismertetés, [GEMMA álneven] *Magyar Polgár, 1886. január 20.* ..., Kolozsvár.

Tudománynépszerűsítés tudomány-értékű adatokkal:

- 1883: Gránit-e vagy Dácit? *Magyar Polgár*, [GEMMA álneven] *Magyar Polgár, 1883. május 16.* ..., Kolozsvár.
- 1883: A természet könyvéből, vonatkozással a szamosújvári viszonyokra, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium Tudósítványa, VIII.* (1882/83 tanévre) 3–19, Szamosújvártt.

- 1883: Óriások csontjai a biharmegyei pesterei barlangban, *Vasárnapi ujság*, **XXX/46.** 742–743, Budapest
 1885: Madárvonulás Szilágy-Somlyó felett, [GEMMA álnéven] *Szilágy-Somlyó*, **1885. április 9.** ..., Szilágy-Somlyó.
 1885: A sétatéri tó véres vizéről, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **X.** (1884/5), 1–11, Szamosújvárt.
 1886: A mi nagy kirándulásunk, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **XI.** (1885/86), 3–22, Szamosújvárt.
 1892: Kirándulás a Ciblesre az ilosvai patak völgyén, *Erdély*, **I/III.** 139–146, Kolozsvár.
 1893: Kép a természetből, [H. szignóval] *Arménia Naptár*, **1893.** 37–..., Szamosújvár.

Iskolaügy:

- 1882: Iskola és nemzetiségi kérdés, [GEMMA álnéven] *Magyar Polgár*, **1882. november 22.** ..., Kolozsvár.
 [Megjelent még M. L. szignóval: *Egyetértés*, **1884. április 27.** ...]
 1883: Felhívás a természetrajz tanárokhoz, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **VIII.**(1882/83), 20–23, Szamosújvárt.
 1883: Kiáltó szó a természetrajzi oktatás érdekében, *A Középkiskolai tanár egyesület Közlönye*, **XVI/3.**(1882) 307–..., Budapest.
 1884: A természetrajz tanárai szives figyelmébe, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **IX.**(1883/4), 73–74, Szamosújvárt.
 1885: Az egészségtan és az oktatási intézetek, *Magyar Polgár*, 1885. január 4...., Kolozsvár.
 1886: A mi nagy kirándulásunk, *A Szamosújvár város örmény kath. nyilvános algyrnasium Tudósítványa*, **XI.** (1885–1886), ..., Szamosújvár.
 1887: A természetrajz gyűjtemények gyarapítása csereviszony által, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **XII.** (1886/87) 3–17, Szamosújvárt.
 1888: A természetrajz tanárok szives figyelmébe, *A szabad kir. Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algyrnasium tudósítványa*, **XIII.** (1887/88) 3–6, Szamosújvárt.
 1895: Adatok az intézet alakulásának történetéhez, [M. szignóval] *A szamosújvári m. kir. állami V osztályu gymnasium értesítője*, **1.**(1894/95), 3–11, Szamosújvárt.
 1896: Adatok az intézet alakulásának történetéhez, [Név nélkül] *A szamosújvári m. kir. állami VI osztályu gymnasium értesítője*, **2.**(1895/96), 3–12, Szamosújvárt.
 1896: A főgymnasiumról. Értesítő. – Zárünnepély. – Diákjaink a kiállításon. –, [Név nélkül] *Szamosújvár*, **I/27.**(1896. július 5.) 1–2, Szamosújvár.
 1897: A főgymnasium segélyegyesülete, [Név nélkül] *Szamosújvár*, **II/44.**(1897. október 31.) 1–2, Szamosújvár.
 1897: Értesítés a szamosújvári főgymnasiumról, *Armenia*, **XI/7.** 224, Szamosújvár.
 1904: A szamosújvári állami főgimnásium 1903/4iki tanéve, *Szamosújvári közlöny*, **II/27.**(1904. július 3.) 2, Szamosújvár.
 1905: A szamosújvári állami főgimnásium 1904–5-iki tanéve, *Szamosújvári közlöny*, **III/28.**(1904. július 9.) 2, Szamosújvár.

Egyéb:

- 1884: Oláh-e vagy román?, [GEMMA álnéven] *Magyar Polgár*, **1884. március 16.** ..., Kolozsvár.
 1885: Farsangi háború, *Magyar Polgár*, **1885. február 6.** ..., Kolozsvár.
 1885: Szamosújvári dolgok, [GEMMA álnéven] *Magyar Polgár*, **1885. március 22.** ..., Kolozsvár.
 1887: Kiszabadult fegyenc, [GEMMA álnéven] *Kolozsvár*, **1887. február 18.** ..., Kolozsvár.
 1887: Egy temető, melyben sohasem sírnak, [GEMMA álnéven] *Kolozsvár*, **1887. március 14.** ..., Kolozsvár.

Wanek Ferenc, Kolozsvár